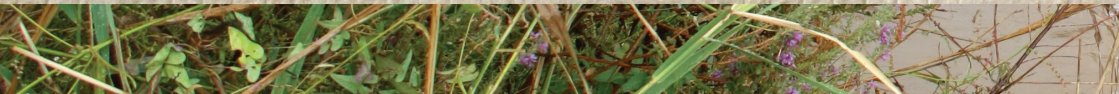

הצומח בנחל קישון

מדריך כיס למינים האופייניים

כתיבה ועריכה: אולגה דוב

עיצוב: נסטיה פייביש

איורים: יוסי סורוג'ון

תמונת שער: מופע נחל הקישון בסמוך לקריית חרושת, צילום: אולגה דוב

דפוס: סיגרף, עיצובים ופתרונות דפוס בע"מ

תודה מיוחדת לד"ר אורי פרגמן-ספיר וד"ר דידי קפלן

על תרומתם הנדיבה בתמונות ובהערות המקצועיות

חיפה, דצמבר 2014

כל הזכויות שמורות לרשות נחל קישון ©

www.kishon.org.il

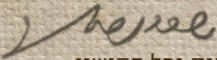
מטייל/ת יקר/ה,

נחל קישון היה בעבר אחד מנחלי החוף המזוהמים ביותר בישראל. פעולות השיקום שביצעה רשות נחל הקישון במהלך השנים החזירו את החיים אליו וכיום מתקיים בנחל מגוון מינים רחב, הכולל: יונקים, ציפורים, צבים, דגים, חסרי חוליות וצומח.

בנחל ובסביבתו קיימים מספר בתי גידול ייחודיים ובהם מלחת הקישון המצויה בסמוך לשפך הנחל לים. בית גידול זה, מצוי בסכנת הכחדה ורשות נחל הקישון פועלת לשימורו האקולוגי. בקישון כ-400 מיני צומח, ביניהם צמחיית נחלים וביצות, צמחי מעזבות, מינים אדומים בסכנת הכחדה וגם מינים פולשים; תופעה גלובלית שאנו פועלים לצמצומה. במגדיר זה תמצאו את הצומח האופייני ביותר שתראו לאורך טיולכם בנחל. לשימוש במגדיר, ישנם מספר סימונים שעליכם להכיר:

 - צמח נדיר - - צמח מוגן האסור בקטיפה על פי חוק - - צמח פולש

אנו מקווים שבמהלך ביקורכם בקישון תלמדו, תיהנו ותחשפו לקישון המשתקם במלוא הדרו. עזרו לנו לשמור על הנחל למענכם.

 שרון ניסים
מנכ"לית רשות נחל הקישון

אגמון החוף
Scirpus litoralis

משפחה: גומאיים

בית גידול: ביצות ונחלים

מועד פריחה: מאי-אוקטובר

עשבוני רב שנתי, גדל בגדות ובשולי מים. מגיע לגובה של כ- 1 מ'. הגבעולים משולשים, חסרי עלים והם זקופים וגמישים מאוד. התפרחת שיבולית בקצה הגבעול ובעלת עוקץ. השיבוליות גליליות. למרות שמו, אינו גדל בחוף הים בישראל. דומה לאגמון ימי, אך בו העלים לכל אורך הגבעול ואין עוקץ. בעבר השתמשו בו ליצירת חבלים וחוטים לדיג, לקליעת מחצלות ואף לבניית סירות.

אגמון הכדורים
Scirpus maritimus

משפחה: גומאיים

בית גידול: ביצות ונחלים

מועד פריחה: מאי-אוגוסט

עשבוני רב שנתי, נפוץ בקרקעות חוליות וליד מקווי מים מתוקים ומלוחים. הגבעולים דקים ומועטים, מחורצים לאורכם. העלים גליליים וארוכים, ערוכים בשושנה בבסיס הגבעול. צומח מקנה שורש עבה. התפרחת כדורית צפופה בעמדה צדדית ומלווה בשני עלים ארוכים בחלקו העליון של הגבעול, אך לא בקצהו- כך נבדילו משאר האגמונים והגומאים.

אספרוג ארך עלים *Asparagus stipularis*

משפחה: שושניים

בית גידול: בתה, קרקע חולית

מועד פריחה: מרץ-מאי, ספטמבר-נובמבר

מטפס רב שנתי, לעתים מופיע כשיח.

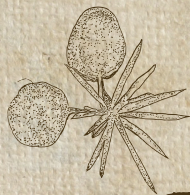
חסר עלים, גבעולים ירוקי עד בעלי גוון כחלחל. גבעולים קוצניים מתפצלים מהגבעול הראשי. פורח באביב ובסתיו, הפריחה צהובה. הפרי הבשל בצבע שחור-סגול ונאכל על ידי ציפורים. מוכר כתרופה מסורתית נגד מחלות כבד ודם ולהקלת כאבים.

אספרג ארץ ישראלי
Asparagus palaestinus

משפחה: שושניים
בית גידול: ביצות ונחלים
מועד פריחה: פברואר- מאי
מטפס רב שנתי או בן שיח צפוף.
גבעוליו דקים ורכים בהרבה משל אספרג החורש
ואספרג ארך העלים. הענפים הקוצניים נימיים ואינם
דוקרניים. הפרי הבשל אדום. הפריחה בצבע צהוב-סגול.
הגבעולים הצעירים טובים למאכל טריים או מבושלים.
ידוע מימי קדם כתרופה עממית לשלל בעיות רפואיות.

אספוג החורש *Asparagus aphyllus*

משפחה: שושניים

בית גידול: חורש ובתה

מועד פריחה: ספטמבר-דצמבר

מטפס רב שנתי, ירוק עד. באורש פתוח צומח

כשיח סבוך היכול להזדקף עד ל- 3 מ'. בעל קנה שורש

וממנו יוצאים גבעולים חד שנתיים, רכים וטובים למאכל.

באביב מפתח עלים קשקשיים קטנים, מחיקם יוצאים ענפים

קוצניים. הקוצים מסודרים בקבוצות מעגליות. הפריחה

לבנה-ירוקה. הפרי כדורי, תחילה ירוק ובבשלותו שחור.

MAJONA TO
TEMP
26

איקליפטוס המקור *Eucalyptus camaldulensis*

משפחה: הדסיים

בית גידול: חורש

מועד פריחה: מרץ-מאי, ספטמבר-נובמבר

עץ ירוק עד. העלים ריחניים, מוארכים ומתחדדים בקצם.

הגזע אפור וקליפתו מתקלפת. הפריחה לבנה, לפרחים אין

עלי כותרת אלא אבקנים רבים. הפרי הלקט מוארך.

פורח פעמיים בשנה. העץ הובא לארץ מאוסטרליה בסוף

המאה ה-19 וניטע ברחבי הארץ. כיום הוא נחשב למין פולש

בבתי גידול לחים, לאחר שהתגלה כי פרטים החיים בבתי גידול

לחים מתחדשים מזרעים, בניגוד לידע קודם.

צילום: אולגה טוב

ארכובית הכתמים
Polygonum Lapathifolium

משפחה: ארכובייתיים
בית גידול: ביצות ונחלים
מועד פריחה: אפריל- נובמבר
עשבוני רב שנתי. העלים מסורגים ובדרך כלל בעלי כתם
כהה במרכז הצד העליון, סימן ההיכר של הצמח.
סביב מוצא העלים מעטפת גבעול. פורח כמעט כל השנה
בתפרחת צפופה של פרחים ורודים, קטנים מאוד בראש
הגבעול. מין נפוץ סביב מקווי מים מתוקים.

ארכובית שנטנטית *Polygonum equisetiforme*

משפחה: ארכובייתיים

בית גידול: מעזבות, קרקעות קלות

מועד פריחה: כל השנה

עשבוני רב שנתי שרוע או מזדקף מעט באלכסון.

הגבעולים דקים ומסתעפים, לעתים ארוכים מאוד.

הגבעולים ירוקים כל השנה ומבצעים את ההטמעה במקום

העלים שנושרים בימות הקיץ. העלים מסורגים וקטנים.

הפרחים הזעירים לבנים-ורודים ומרוכזים בקצם העליון של

הגבעולים בתפרחות מרווחות.

צילום: אולגה דוב

אשל
Tamarix spp.

משפחה: אשליים

בית גידול: בתי גידול לחים ומדבריות

מועד פריחה: כל השנה

בארץ ישנם מינים רבים של אשלים, כולם מוגנים על פי חוק וקשה להבחין ביניהם. שני המינים הנפוצים בנחל הם **אשל היאור ואשל מרובע**. מופיע כשיח או עץ. ירוק עד, קליפת גבעוליו מעוצה. העלים קשקשיים בצבע ירוק אפור. הפריחה לבנה-ורודה וערוכה בשיבולים צפופות. האשל מסוגל לנצל מים מליחים הודות להפרשת המלח דרך העלים. שלב הפצת הזרעים מאופיין בהופעת שערות אווריריות הנישאות בקלות ברוח.

בן חצב יקינתוני *Scilla hyacinthoides*

משפחה: אספרגיים

בית גידול: בתה

מועד פריחה: מרץ-אפריל

צמח מוגן. גיאופיט בעל שושנת עלים צמודת קרקע הגדלה בסתיו. העלים ארוכים סרגליים ומחודדים בקצה, נובלים בקיץ בתום הפריחה. הפרחים סגולים ורבים, ערוכים באשכול ארוך על עמוד התפרחת היכול להגיע עד 1 מ'. הבצל מכיל רעלים המגנים על הצמח מפני בעלי חיים.

בן-טיון בשרני
Inula crithmoides

משפחה: מורכבים
בית גידול: חוף ים, מלחה
מועד פריחה: מאי- אוקטובר
בן-שיח רב שנתי. גובהו כחצי מטר. העלים סרגליים ובשרניים.
מסורגים וצרים בבסיסם יותר מאשר בקצותיהם. הגבעול
מעוצה בבסיסו ובשרני בהמשכו. הגבעולים והעלים מאדימים
לעתים. הפריחה צהובה, בעיקר בימות הקיץ. נפוץ בעיקר
במישור החוף. דומה לטיון הדביק, אך בשרני יותר,
אינו דביק, אינו ריחני ונבדל בתפוצתו.

גומא ארוך
Cyperus Longus

משפחה: גומאיים

בית גידול: ביצות ונחלים

מועד פריחה: אפריל-אוקטובר

עשב רב שנתי המופיע בצורת קנה ארוך וזקוף, הקנים יכולים להגיע עד 2 מ' גובה. העלים יוצאים מהבסיס והם צרים ומחוספסים. בחתך, הגבעול משולש. הפריחה בצורת תפרחת סוכך אוורירית בצבע חום בראש הגבעול, כאשר כל סוכך יושב על קרניים באורכים משתנים. הסוכך מורכב משיבוליות פחוסות- כך נבדיל בין הגומאים לאגמונים! גבעולי הגומא שימשו לקליעת מחצלות בימי קדם.

צילום: אורי פרגמן-ספיר

גומא חום
Cyperus fuscus

משפחה: גומאיים

בית גידול: ביצות ונחלים

מועד פריחה: מאי - דצמבר

עשב חד שנתי, נמוך ביחס לשאר הגומאיים, הקנים מגיעים כמה עשרות ס"מ בלבד. העלים יוצאים מבסיס הצמח והם שטוחים ואינם מתפצלים. בחתך, הגבעול משולש. התפרחת היא שיבוליות פחוסות המסודרות בשני טורים נגדיים. השיבוליות ערוכות בצפיפות ויוצרות סוכך כדורי בקצה כל קנה. הפרחים ירוקים-חומים. זהו מין הגומא הנפוץ ביותר במקווי מים מתוקים בארץ.

גומא צפוף
Cyperus alopecuroides

משפחה: גומאיים

בית גידול: ביצות ונחלים

מועד פריחה: יוני-אוקטובר

עשב רב שנתי גבוה. התפרחת ערוכה במספר זרועות המתפצלות מהקנה. על כל זרוע שיבולים צפופות ומארכות כאשר הפרחים בהן אליפטיים בצבע חום צהבהב. העלים יוצאים מבסיס הצמח והם סרגליים ומארכים. חתך הגבעול משולש ופנים הגבעול בעל רקמה אוורירית - כך נבדיל בין הגומאים לדגניים, שגבעולם הוא חלול.

צילום: אורי פוגמן-ספיר

גרגו הנחלים *Nasturtium officinale*

משפחה: מצליבים
בית גידול: ביצות ונחלים
מועד פריחה: מרץ- ספטמבר

עשבוני רב שנתי שרוע. צומח במרבדים בשל יכולתו להתרבות גם וגטטיבית. אם אינו טובל במים יכול להיות זקוף יותר. הפריחה לבנה, הפרחים קטנים וערוכים בתפרחת צפופה. הפרי הוא תרמיל מחודד. הגבעול רך מאוד והעלים מנוגדים, בשרניים ויכולים להראות שונים מפרט לפרט, גזורים לאונות מעוגלות בלתי שוות או שסועים. העלים הצעירים טובים למאכל ובעלי טעם חריף מעט המזכיר צנון.

הגה מצוי

Alhagi maurorum

משפחה: פרפרניים

בית גידול: קרקעות כבדות, שטחים מופרים ומעזבות

מועד פריחה: אפריל-ספטמבר

עשבוני רב שנתי, קוצני ביותר. בדרך כלל מתייבש בחורף ברוב הארץ. הענפים ירוקים, מסועפים וחדים. העלים קטנים, בשרניים ונושרים בעונה היבשה, אז הצמח מטמיע בעיקר באמצעות הגבעולים. הפריחה בצבע אדום-ורוד, הפרחים יחידים ומפוזרים בגבעולים העליונים. הפרי תרמיל צר.

צילום: אולגה דוב

הרדוף הנחלים *Nerium oleander*

משפחה: הרדופיים

בית גידול: ביצות ונחלים

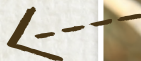
מועד פריחה: אפריל- אוגוסט

שיח ירוק-עד גבוה, מגיע עד 4 מ'. כשמו כן הוא, נפוץ מאוד בגדות נחלים, גם בנחלי אכזב. כל חלקי הצמח מפרישים שרף חלבי רעיל. הפריחה ורודה וערוכה בתפרחות של פרחים גדולים בצורת משפך. הענפים הארוכים גמישים ויוצאים מבסיס הצמח. העלים מאורכים וגלדניים. הפרי סרגלי וארוך וצבעו ירוק עד סגול. למרות רעילותו, נפוץ כצמח נוי בגינות פרטיות וציבוריות, בשל עמידותו לזיהום אוויר והסתפקותו במעט מים.

צילום: אולגה דוב

ויתוניה משכרת
Withania somnifera

משפחה: סולניים

בית גידול: שטחים מופרים ומעזבות

מועד פריחה: כל השנה, שיא ביוני-אוגוסט

שיח ירוק-עד, גובהו כמטר. פורח במהלך כל השנה עם שיא בקיץ, בפרחים קטנים מאוד בצבע ירוק-לבן המצויים בחיק העלים.

הענפים והעלים מכוסים בשערות. העלים גדולים ומסורגים. הפרי הבשל מאוד רעיל, הוא מוקף במעטפת נפוחה (ריקה בתמונה)

הנקרעת כאשר הפרי מבשיל, אז הוא הופך מאדום לשחור. הצמח מכיל חומרים נרקוטיים ושימש בעבר ברפואה העממית. אכילת

הפרי גורמת להזיות ועלולה להוביל למוות.

חוק מחודד

Cynanchum acutum

משפחה: אסקלפיים

בית גידול: ביצות ונחלים

מועד פריחה: יוני- ספטמבר

מטפס רב שנתי, נכרך בסביכות על צומח הגדות, עד ל- 3 מ' גובה באמצעות גבעוליו המסתלסלים, עד ש"חונק" את הצמח המארח. העלים דמויי לב ומנוגדים. הפריחה ריחנית בלבן-רוד בתפרחת צפופה. הפרי הלקט מוארך. השרף החלבי שלו רעיל. משמש כפונדקאי לפרפר דנאית סדום הניזון מהעלים ועמיד לרעל המגן על הפרפר מפני טורפים.

צילום: אולגה דוב

חצנ מצוי

Urginea maritima

משפחה: שושניים

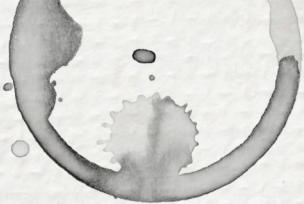
בית גידול: בתה ושולי שדה

מועד פריחה: אוגוסט-אוקטובר

צמח מוגן, מבשר את בוא הסתיו בפריחתו. גיאופיט בעל גבעול זקוף וארוך הצומח במהלך הקיץ, ללא עלים בזמן הפריחה. הפרחים קטנים ולבנים, ערוכים בדורים לאורך הגבעול. העלים יוצאים לאחר נבילת הפרחים, לרוב לאחר היורה. העלים גדולים, ערוכים בשושנה. הבצל והעלים רעילים לבעלי חיים ולצמחים אחרים. בקיץ, אין לצמח כל חלק חי מעל פני הקרקע.

טבק השיח

Nicotiana glauca

משפחה: סולניים

בית גידול: מעזבות וצדי דרגים

מועד פריחה: יוני- ספטמבר

שיח או עץ קטן בעל גזע עבה וענפים ירוקים דקים. העלים מסורגים ואליפטיים, בעלי גוון כחלחל. הפרחים צהובים וצינוריים, ערוכים במכבדים המשתלשלים מהענפים. הפרי הלקט אליפטי. מין פולש "מצליח" מאוד, מקורו בדרום אמריקה והיום נפוץ בכל העולם. הצמח רעיל לאדם, המרכיב הרעלני הוא נגזרת של הניקוטין. ברפואה העממית שימש לטיפול בדלקות ומפגעי עור חיצוניים. בעל תכונות אללופטיות ומונע מצמחיה נוספת לגדול בקרבתו וכך פוגע בצמחיה מקומית.

טיון דניק
Inula viscosa

משפחה: מורכבים

בית גידול: שטחים מופרים, נחלים

מועד פריחה: יולי-דצמבר

בן-שיח רב שנתי, גובהו יכול להגיע למטר. סימני ההיכר העיקריים הם ריחו העז ועליו הדביקים. הגבעול מעוצה בבסיסו ומסתעף פעמים רבות. העלים רכים, אזמליים, מחודדים ומכוסים בשערות. הפריחה היא קרקפת צהובה. במקורו, נפוץ במקווי מים אך עם השנים השתלט על צדי הדרכים וכיום שכיח מאוד בכל הארץ. בעבר הפיקו ממנו צבע צהוב לצביעת אריגים.

ינוט השדה *Prosopis farcta*

משפחה: מימוסיים

בית גידול: שטחים מופרים, שולי שדות
מועד פריחה: אפריל- ספטמבר

בן שיח רב שנתי קוצני. העלה מנוצה פעמיים לעלעלים קטנים אשר נושרים בחורף. הפרחים צהובים קטנים וצבורים בשיבולים. הפרי הוא תרמיל גדול וספוגי בעל צורות מעוותות, המתייבש עם הבשלתו. על פני השטח נראה כשיח סבך שענפיו מתפצלים מספר פעמים. מתחת לאדמה מדובר ב"עץ" בעל שורשים המגיעים עד ל- 20 מ'. בשל יכולת זו הוא עשב רע "מוצלח" בשדות וקשה מאוד להפטר ממנו. בימי קדם נהגו להכין ממנו תרופה לעצירות והוא שימש כתרופה למגוון רחב של כאבים.

ירנוז

Amaranthus spp.

משפחה: ירבוזיים

בית גידול: שטחים מופרים ומעזבות

מועד פריחה: מאי-אוקטובר

עשבוני חד שנתי זקוף. מיני הירבוזיים נפוצים מאוד בארץ

כעשבים רעים. המינים השכיחים בנחל הם **ירבוז הגדות**

וירבוז מופשל הנראה בתמונה. התפרחת ארוכה, צפופה

וזיפנית בראש הגבעול, צבעה ירוק. הגבעול מחורץ לאורכו

ולעתים אדמדם. העלים מסורגים ושונים בין המינים,

לעתים אליפטיים ולעתים דמויי ביצה. מוזכר במספר מקורות

מקראיים ומוכר כתרופה עממית.

צילום: אולגה דוב

כף זאגן אירופית
Lycopus europaeus

משפחה: שפתניים
בית גידול: ביצות ונחלים
מועד פריחה: יולי-אוקטובר
עשבוני רב שנתי זקוף, הנפוץ בצפון הארץ
סביב מקווי מים נקיים. העלים שסועים נגדיים, יושבים על
הגבעול במרחק זה מזה ודומים בצורתם לטביעת כף רגל של
זאב, מכאן שמם. הפרחים קטנים ולבנים, דמויי משפך, יושבים
בצפיפות בחיק העלים. הגבעול מרובע ומחורץ לאורכו.

לניד הוחלים *Xanthium strumarium*

משפחה: מורכבים

בית גידול: ביצות ונחלים, שטחים מופרים

מועד פריחה: מאי-ספטמבר

עשבוני רב שנתי מסועף הגדל בצפיפות. מכוסה שערות משני צדי העלים ומחוספס למגע. העלים גדולים, דמויי משולש ומחולקים לאונות, יושבים על פטוטרת ארוכה. הפרחים זעירים וירקרקים. סימן ההיכר העיקרי הוא הפרי, עגול מוארך ומכוסה קוצים רכים ומאונקלים, נישא על ידי בעלי חיים וגם צף במים. כמין פולש, ניחן בקצב צימוח מהיר מאוד ויצירת פירות בשלב מוקדם בחיי הצמח.

לחוח רגלי
Atriplex portulacoides

משפחה: סלקיים

בית גידול: מלחה

מועד פריחה: יוני-נובמבר

בן-שיח רב שנתי הנפוץ במלחות. העלים נגדיים, צרים ומאורכים, צבעם ירוק – אפרפר. הפרחים קטנים, ירוקים, ערוכים בתפרחת הנישאת בראש הגבעול. הפרי בצורת משולש. חלקי צמח שונים מאדימים מעט כיהא למשפחת הסלקיים. בנחל נפוצים מיני מלוח נוספים, כגון המלוח הקיפח הנבדלים מהמלוח הרגלי בעליהם המסורגים.

מלחית הבורית *Salsola soda*

משפחה: סלקיים

בית גידול: מלחה

מועד פריחה: יולי-אוקטובר

עשבוני חד שנתי, מצוי בסכנת הכחדה בישראל. הגבעול מאדים, קירח וזקוף עם הסתעפויות רבות וצפופות. העלים נגדיים, ירוקים ובשרניים, צורתם מחודדת והם חובקים את הגבעול. הפרחים קטנים וירוקים, יושבים בחיק העלים. בעבר הפיקו מצמח זה סבון בשל תכולת האשלגן שבו. ביפן אוכלים את העלים והגבעולים לאחר בישול במים.

נעוה משונלת
Mentha longifolia

משפחה: שפתניים

בית גידול: ביצות ונחלים

מועד פריחה: יוני-אוקטובר

בן-שיח רב שנתי, ריחני, מאוד אופייני לבתי גידול לחים והנפוץ בצמחי התה בישראל. גובהו עד כ- 1 מ', מסועף מהבסיס. העלים נגדיים, חובקים את הגבעול, מכוסים בשערות ונעימים למגע. הגבעול מכוסה שערות גם כן. הפריחה סגולה, ערוכה בשיבולת צפופה בראש הגבעולים.

צילום: אולגה דוב

נעוציית סנוכה
Cardopatium corymbosum

משפחה: מורכבים

בית גידול: בתה, קרקעות כבדות

מועד פריחה: יולי-ספטמבר

עשבוני רב שנתי קוצני, בסכנת הכחדה בישראל. כר קוצני נמוך, העלים והגבעולים נושאים קוצים. שושנת עלים בבסיס הצמח, העלים מחולקים לאונות. הגבעולים מסתעפים ובסופם נישאים קרקפות הפרחים. הפריחה כחולה בעת ששאר חלקי הצמח מתייבשים. מופיע לעתים בגדות נחלים המאופיינים בהמלחת קרקע בקיץ והצפות בחורף."

סוף מצוי

Typha domingensis

משפחה: סופיים

בית גידול: ביצות ונחלים

מועד פריחה: יוני-אוגוסט

עשבוני רב שנתי גבוה, לעתים טבול במים או צומח בחגורה ראשונה בגדה. הגבעול הוא תת קרקעי, בצורת קנה שורש חלול עם חללים אוגרי אוויר הזוחל בבוץ. העלים יוצאים ישירות מהקרקע והגבעול העל קרקעי הינו עמוד התפרחת המכיל רקמה ספוגית, נטול עלים. העלים סרגליים וזקופים, מגיעים עד ל- 2 מ'. הפרחים חומים וזעירים, יוצרים את התפרחת השיבולית שנראית כגליל ארוך. מעל התפרחת ישנו המשך של הגבעול. העלים שימשו לקליעת מחצלות וסלים.

סמו חד

Juncus acutus

משפחה: סמריים

בית גידול: ביצות ונחלים, מלחה

מועד פריחה: אפריל-אוקטובר

עשבוני רב שנתי, צומח בצורת גושים עגולים. הגבעולים חלקים, גליליים ומסתיימים בקוץ חד, נותרים ירוקים כל השנה ואינם מסתעפים. העלים יוצאים מבסיס הגבעולים, ישירות מקנה השורש. התפרחת מורכבת וצפופה, בצבע ירוק-חום בראש הקנה. שימש לקליעת סלים ומחצלות ולהפקת סיבים.

צילום: אולגה דוב

ענקוה שניח *Arundo donax*

משפחה: דגניים

בית גידול: ביצות ונחלים

מועד פריחה: יולי-דצמבר

עשבוני רב שנתי גבוה (3-5 מ'), בעל תפרחת שיבולית דחוסה ומארכת. נפוץ בגדות נחלי איתן. מתרבה באמצעות קנה שורש האופקי לקרקע ולעתים מציץ מעליה. הגבעול הוא קנה מעוצה, חלול לאורכו חוץ מאשר במוצאי העלים. העלים סרגליים וזקופים וחובקים את הגבעול. הרוחב המירבי של העלה נמצא בבסיסו- כך נבדילו מקנה מצוי הדומה לו מאוד אך רוחב עליו המירבי נמצא במרכזם.

צילום: אולה דוב

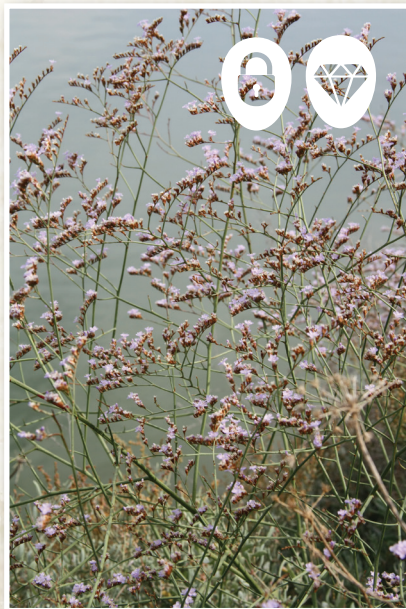
עדעד הניצות *Limonium meyeri*

משפחה: עופריתיים

בית גידול: מלחה, חוף הים

מועד פריחה: אפריל-ספטמבר

צמח מוגן. עשבוני רב שנתי הגדל בביצות מלוחות. בבסיסו שושנת עלים גדולים המפרישים מלח. הגבעול העולה מבסיס הצמח קרח, מסתעף ונושא בקצות הגבעולים טור פרחים קטנטנים בצבע סגול. הגביעים לבנים ולכן גם לאחר תום הפריחה, העדעד נראה כאילו עדיין פורח, מכאן שמו, כאילו פורח לעד.

פטל קדוש
Rubus sanguineus

משפחה: ורדניים
בית גידול: ביצות ונחלים
מועד פריחה: אפריל- ספטמבר
שיח ירוק-עד, קוצני, נראה כגוש צפוף או מטפס על צמחים
סובבים. נפוץ מאוד בכל הארץ לגדות נחלים. הענפים גמישים
ובעלי קוצים מאונקלים. העלים מסורגים ומחוספסים בחלקם
העליון. הפריחה ורודה, לעתים לבנה בצברי פרחים בקצה
הענפים. הפרי כדורי ומורכב מיחידות זרע רבות. כאשר מבשיל,
הופך צבעו מאדום לשחור והוא מתוק וטוב למאכל.

פיקוס התאנה
Ficus carica

משפחה: תותיים
בית גידול: ביצות ונחלים
מועד פריחה: אפריל-יולי

זהו עץ התאנה הנשיר חורף. נפוץ במעיינות, נחלים ובבורות מים. סימן ההיכר העיקרי הוא העלים הענקיים המחוספסים, דמויי כף יד. הגזע נמוך, מאפיר וחלק. התפרחת ירוקה בעלת פרחים זעירים בתוך מצעית סגורה. הפירות אכילים ומתוקים. מואבק באמצעות צרעות, הנוכחות לרוב בקרבת העץ.

צילום: אורי פרגמן-ספיר

פרעושית משלשלת
Pulicaria dysenterica

משפחה: מורכבים

בית גידול: ביצות ונחלים

מועד פריחה: יוני-אוקטובר

עשבוני רב שנתי זקוף, גובהו כ- 1 מ'. מדיף ריח עדין. העלים מסורגים וחובקים את הגבעול. העלים וגם הגבעול לבדיים ורכים למגע. הפריחה מתרחשת בקיץ והיא צהובה. שמו נגזר משימושי הצמח: לגרש פרעושים ולרפא עצירות.

פרקיוסוניה שינונית *Parkinsonia aculeata*

משפחה: כליליים

בית גידול: שטחים מופרים, צדי דרכים

מועד פריחה: אפריל- ספטמבר

עץ ירוק עד. הענפים זיגזגיים וקוצניים, קליפת העץ חלקה. העלעלים עגולים ורבים ומסודרים ברווחיות. הפרחים צהובים, ההופכים לכתומים כאשר לא נותר בהם עוד צוף. הפרי תרמיל ארוך. מין פולש "מוצלח" בשל עמידותו ליובש, קור, חומציות התאמה למגוון רחב של קרקעות וקצב צימוח מהיר.

קיקיון מצוי *Ricinus comunis*

משפחה: חלבלוביים
בית גידול: שטחים מופרים, ביצות ונחלים,
מועד פריחה: מרץ-נובמבר
שיח גבוה, מסתעף ומעוצה בבסיסו. הגבעול שעווני ומאדים.
העלים גדולים דמויי כף יד ושוליהם משוננים ולעתיים מאדימים.
הפרחים קטנים צהובים, נישאים על עמוד תפוחית. הפרי כדורי
בעל קוצים רכים. צמח רעיל, מרבית הרעל מרוכז בקליפת הזרע
ובעל ריח חריף כאשר בוצעים את הפרי או העלים. מין פולש חלוץ
בגדות נחלים בזכות קצב צימוח מהיר, כ- 2 מ' בשנה.

קנה מצוי
Phragmites australis

משפחה: דגניים

בית גידול: ביצות ונחלים

מועד פריחה: יולי- דצמבר

עשבוני רב שנתי גבוה, צמח המים הנפוץ בארץ. העלים סרגליים ומסורגים לאורך כל הקנה. בראש הקנה תפרחת דלילה מתבדרת, בצבע ירוק או חום כאשר מתייבשת. דומה מאוד לעבקנה שכיח. נבדיל ביניהם באמצעות רוחב העלה המירבי, אשר נמצא בבסיסו בעבקנה ובמרכז העלה בקנה המצוי ובתפרחת המבודרת, לעומת הצפופה של העבקנה השכיח.

קנה סוכר מצרי *Saccharum spontaneum*

משפחה: דגניים

בית גידול: ביצות ונחלים

מועד פריחה: ספטמבר-דצמבר

עשבוני רב שנתי הגדל בצברים צפופים. בקצה גבעולי הקנה תפרחת משיית צפופה בצבע ירוק וקרום כשמתייבשת. העלים זקופים ויוצאים מבסיס הקנים וחובקים את הגבעול, שוליהם חדים ויכולים לחתוך. במרכז העלה עורק לבן (נראה בתמונה המוקטנת) - סימן ההיכר העיקרי של קנה הסוכר, כך נבדילו מקנה מצוי ומעבוקנה שכיח. מדובר במין הבר של קנה סוכר ואיננו מתוק.

שנוק קוצני *Ononis spinosa*

משפחה: פרפרניים

בית גידול: מעזבות, בתה וביצות ונחלים

מועד פריחה: אפריל- אוקטובר

בן שיח רב שנתי, קוצני. בבתי גידול לחים נותר ירוק ופורח ואילו ביבשים, כל הצמח מתייבש בקיץ. הגבעול והעלים מכוסים בשערות. העלים קטנים ומשוננים, יוצאים בשלושות מחיק הקוצים. לאורך הגבעול פרחים בודדים בצבע ורוד. מין השברק היחידי בארץ בעל קוצים, המחליפים הגנה כימית בצורת דביקות להגנה מפני רעיה הקיימת בשאר המינים.

שומר פשוט

Foeniculum vulgare

משפחה: סוככיים

בית גידול: בתה, מעזבות

מועד פריחה: יוני- נובמבר

עשבוני רב שנתי, בעל ריח חזק אופייני של אניס, מגיע ל- 1-3 מ' גובה. הגבעולים חסרי עלים ומכילים. העלים מופיעים בחורף בשושנת עלים גזורים לאונות. התפרחת צהובה בצורת סוככים הנישאים על הסתעפויות בקצות הגבעולים. הפרי עגול מאורך קטן. הפרחים, העלים והזרעים משמשים כתבלין למאכל ואפייה וכך גם בשימושים רפואיים שונים.

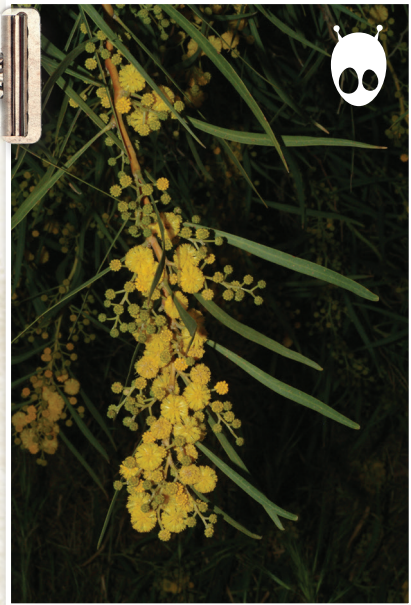
שטה נחלחלה *Acacia saligna*

משפחה: מימוסיים

בית גידול: שטחים מופרים, חולות, ביצות ונחלים

מועד פריחה: מרץ-מאי

שיח או עץ ירוק עד, הגזעים לרוב מרובים. העלים סרגליים עם עורק מרכזי בולט וצבעם מכחיל. הפרחים ערוכים בקרקפת עגולה בצבע צהוב בוהק. הפרי תרמיל מוארך. השטה הובאה לארץ בידי הבריטים לייצוב חולות ומאז משתלטת על בתי גידול טבעיים, בעיקר בתי גידול לחים בצמיחה צפופה. עמידה למליחות ובעלת מערכת שורשים עמוקה מאוד.

שיח אנורהם מצוי *Vitex agnus-castus*

משפחה: ורבניים

בית גידול: ביצות ונחלים

מועד פריחה: יוני-ספטמבר

צמח מוגן. שיח גבוה וזקוף. צמח נפוץ מאוד באפיקי נחלים, גם בנחלים אכזבים. העלים מאוצבעים ולבדיים בצדם התחתון, ריחניים ונושרים בחורף. הפרחים סגולים ומרוכזים בתפרחות בקצה הגבעולים. הפרי מופיע באשכולות דמויי כדורים. על פי המסורת, זהו השיח בו נאחז האיל בקרניו בסיפור עקדת יצחק, מכאן שמו.

שנית גדולה
Lythrum salicaria

משפחה: כופריים

בית גידול: ביצות ונחלים

מועד פריחה: יולי- נובמבר

עשבוני רב שנתי גבוה, מופע שכיח הוא כשיח צפוף מאוד. צומח גדות נחלים נפוץ, בחגורה הראשונה הקרובה למים. הגבעול והעלים שעירים. העלים נגדיים וחובקים את הגבעול. הפרי מוארך, בעל שתי קשוות. הפרחים סגולים, ערוכים בקצה הגבעולים בתפרחות צפופות וארוכות. התפרחת נפתחת בהדרגה, מלמטה למעלה.

שרשר שיחני

Sarcocornia fruticosa

משפחה: סלקיים

בית גידול: מלחה

מועד פריחה: יולי-נובמבר

עשבוני רב שנתי. הגבעולים מפרקיים ובשרניים, ירוקים או מאדימים, הבסיס מעוצה. העלים קשקשיים, הפרחים זעירים ומופיעים מבין המפרקים העליונים שנהיים שיבולת מעובה (כפי שנראה בתמונה). צומח לגובה ולעתים יוצר מראה של שיח. גדל רק במלחות החוף, בית גידול בהכחדה בישראל. דומה מאוד לשרשר רב שנתי הנדיר, בו הגבעול הראשי שרוע, משריש ומעוצה ולפרקן עשבוני, שמהיותו חד שנתי, איננו בעל בסיס מעוצה.

תלתן צר עלים *Trifolium angustifolium*

משפחה: פרפרניים

בית גידול: שטחים מופרים, בתה

מועד פריחה: מרץ-אפריל

עשבוני חד שנתי, מצוי בסכנת הכחדה בישראל. העלים תלתניים, שעירים ומוארכים. הפרחים מסודרים בתפרחת ארוכה בראש הגבעול, בצבע סגול-ורוד. סביב מוצא כל פרח יוצאות שערות לבנות, המקנות לתפרחת מראה צמרירי. הופעתו במהלך השנים בישראל אינה רגולרית, אם כי מתקיימת אוכלוסייה קבועה באמצעות בנק הזרעים בקרקע ואם לא נצפה בשנה מסוימת, ייתכן ויופיע בשנה הבאה.

סקר ספרות:

דופור-דרור ז'. 2010. הצמחים הפולשים בישראל. העמותה לעידוד וקידום שמירת הטבע במזרח התיכון.

פליטמן ע., חן ק., דנין א., שמידע א. 1983. צמחי ישראל בתמונות. מסדה.

שמידע א. 2005. צמחי ישראל המדריך השלם לצמחים ופרחים בארץ ישראל. לקסיקון מפה.

אתר הצמחים בסכנת הכחדה בישראל. רשות הטבע והגנים 2013-2014.
[/http://redlist.parks.org.il](http://redlist.parks.org.il)

אתר צמח השדה. [/http://www.wildflowers.co.il](http://www.wildflowers.co.il)

דנין א. אתר צמחיית ישראל ברשת. [/http://flora.org.il/plants](http://flora.org.il/plants)

רשות נחל הקישון
Kishon River Authority

המשרד להגנת הסביבה

الوزارة لحماية البيئة
Israel Ministry of Environmental Protection